

DE TERUGKEER VAN HET DORPSOMMETJE

Sociaal-ruimtelijk adviseur, onderzoeker en docent Mark Sekuur ziet in het dorpsommetje bij Huizinge hoe belangrijk deze wandelroutes zijn voor het herstellen van onze verbinding met het landschap.

Na vijf minuten lopen over de verharde E.L. Ubbensweg, in zuidelijke richting vanaf Huizinge, verleidt een klein geel bordje met rode voetstapjes wandelaars de weg af naar een maaipad langs een sloot. In de verte – in het verlengde van het pad en boven de uitgestrekte akkers – doemt de kerk-toren van Middelstum op, die waakt over het Groninger land en de wandelaars die het dorpsommetje van Huizinge lopen. Het maaipad maakt deel uit van de ruim vijf kilometer lange wandelroute rondom het dorp, die het omliggende landschap weer toegankelijk heeft gemaakt. Nederland telt duizenden dorpen, veel met een eigen dorpskern, kerk, lokale verenigingen én steeds vaker ook met een eigen dorpsommetje. De afgelopen decennia hebben ze een ware heropleving doorgemaakt, mede dankzij projecten die gericht zijn op dorpsvernieuwing en leefbaarheid, maar toch vooral omdat bewoners zélf

behoefte hebben aan wandelmogelijkheden in hun woonomgeving.

Perfect

Dorpsommetjes zijn korte wandelroutes – vaak slechts een paar kilometer – door en rondom een dorp, over (deels) onverharde paden langs slootkanten en akkers en soms over overblijfselen van een oud kerkpad. Ze zijn perfect voor een wandeling met de hond of om even een frisse neus te halen. Dorpsbewoners zijn vaak betrokken bij het opzetten van de routes, die het lokale landschap en de cultuurhistorie toegankelijk en beleefbaar moeten maken. De korte dorpsommetjes worden steeds vaker onderdeel van langeafstandswandelingen door ze aan elkaar te koppelen. Ook in de omgeving van Huizinge is die optie aanwezig: de uiterste punten van de dorpsommetjes van Huizinge en het naburige Middelstum liggen minder dan vierhonderd meter van elkaar vandaan, en het ommetje van het oostelijk

gelegen Westeremden raakt de route van Huizinge op slechts een halve kilometer. Zo loop je dan perfect van dorpsommetje naar dorpsommetje.

Ruilverhaveling

De dorpsommetjes van Huizinge, Middelstum en Westeremden zijn relatief jong, want pas in de afgelopen tien jaar gerealiseerd. Ze geven een trend weer waarbij het aantal ommetjes weer toeneemt, nadat er sinds midden vorige eeuw veel van verdwenen waren. Voor de grootschalige ruilverkaveling (vóór 1950) hadden veel dorpen korte wandelpaden en ommetjes die verbonden waren met agrarische activiteiten. Deze paden ontstonden als natuurlijke verbindingen, gevormd door de dagelijkse gang van bewoners, boeren en ambachtslieden. Sommige wandelpaden waren informele kerkpaden die boeren gebruikten om vanaf hun boerderijen naar de kerk te gaan. Te voet, omdat de auto nog geen gemeengoed was.

Ruilverkaveling

De dorpsommetjes waren onderdeel van het dagelijkse leven en er waren er waarschijnlijk duizenden van, verspreid over het hele land. Tijdens en na de ruilverkaveling, 1950-1980, nam het aantal oude onverharde paden, en daarmee ook de dorpsommetjes, drastisch af. In veel regio's werden de akkers samengevoegd, de landbouw geïntensiveerd en verdwenen de oude paden. Dit gebeurde bijvoorbeeld in de veenkoloniën in Groningen en rond de esdorpen in Drenthe. Het landschap werd ingrijpend veranderd en oude zandwegen en paden gingen verloren. Alleen de formele, vaak verharde wegen bleven over. Het landschap rondom de dorpen werd daardoor een stuk minder toegankelijk.

Touwbrug

De afgelopen twintig jaar zijn er echter veel nieuwe paden aangelegd en oude paden hersteld. Dorpsvernieuwingsprojecten brachten ommetjes in kaart en verbeterden deze, vaak ondersteund door lokale overheden. Zo stimuleert de gemeente Groningen sinds enkele jaren de aanleg van dorpsommetjes in de omgeving van Ten Boer. Dankzij al deze inspanningen heeft onder andere Thesinge nu een splinternieuw dorpsommetje. Het laat de wandelaar kennismaken met de lokale natuurontwikkeling en de plaatselijke cultuurhistorie. Dat zie je ook bij het eerdergenoemde wierdendorp Westeremden, waar de restanten van de invloed van de zee langs de oude rivier de Fivel tastbaar worden gemaakt tijdens het dorpsommetje. Zo moet je met een touwbrug een oude tocht (waterloop) van de Fivel oversteken.

Dorpsommetjes bieden de bewoners een laagdrempelige manier om regelmatig te wandelen, zowat direct vanuit hun eigen woning. De ommetjes voeren vaak langs akkers of door kleine natuurgebieden, wat bewoners in staat stelt regelmatig in contact te komen met de natuur. Wandelend langs slootranden, tussen kwetterende grutto's en soms een paar reeën in de verte, met de kerktoren van Middelstum op de achtergrond.

Gemeenschapsgevoel

Afgezien nog van de fysieke en mentale voordelen, bevorderen dorpsommetjes ook de lokale sociale cohesie, vertelt Akko Muskens, de initiatiefnemer achter het ommetje van Huizinge. Tien jaar geleden presenteerde hij in de dorpsraad zijn wens om rondom wierdedorp Huizinge een dorpsommetje te realiseren, geïnspireerd op het nieuwe ommetje van buurtdorp Garsthuizen. Via de vereniging Dorpsbelangen werd er rondom Muskens een werkgroep ingesteld die ermee aan de slag ging. Na gesprekken met de grondeigenaren (vaak boeren) werd een plan gemaakt. De Huizingermaar, een flinke sloot die de potentiële route kruiste, vormde daarbij een uitdaging, maar dankzij een dorpsbewoner met goede contacten kon er een voetgangersbrug van gerecycled materiaal worden gerealiseerd. Ook kwamen er opstappaaltjes bij een boerenhek, zodat dit geen barrière meer vormde. De route leidt wandelaars inmiddels alweer heel wat jaren langs bijzondere borgterreinen, de wierde Huizinge met oude kerk en weidse akkers en weilanden. Muskens ziet dat veel inwoners van Huizinge en omliggende dorpen het ommetje regelmatig lopen. Het beheer van het pad is in handen van de bewoners zelf. Iemand onderhoudt de voetgangersbrug, de opstappaaltjes worden zonodig vervangen en er wordt goed contact onderhouden met de boeren, zodat bijvoorbeeld meldingen van loslopende honden (wat niet de bedoeling is) aan het dorp worden doorgeseind.

Boerenlandpadenregeling

Een van de uitdagingen bij de realisatie van het dorpsommetje van Huizinge was het verkrijgen van toegang tot een stuk niet-openbare ruimte. Veel dorpsommetjes lopen over landbouw- of privégrond en het verkrijgen van toestemming van de eigenaren is niet altijd eenvoudig, vertelt Riek Guikema van Landschapsbeheer Groningen. Al vijftien jaar adviseert Guikema bijvoorbeeld over hoe je een gesprek met een grondeigenaar aangaat. Dat gesprek moet volgens haar altijd éérst door de dorpsbewoners aangeknoopt worden. Bij hen moet het initiatief liggen. Vervolgens kan Guikema helpen bij het formaliseren van de afspraken via de Boerenlandpadenregeling. Daaruit volgt een eventuele vergoeding voor het landgebruik en afspraken over het

zelfbeschikkingsrecht – één van de redenen waarom elk pad één dag per jaar, op 31 december, op papier is afgesloten. Zo ontstaat er geen gewoonterecht. Ook helpt Guikema bewoners om valkuilen vanuit hun enthousiasme te voorkomen. Ze adviseert bijvoorbeeld niet te vroeg naar buiten te brengen wat de voorkeursroute is, maar eerst – onder het genot van een kop koffie – hierover met de grondeigenaren te overleggen. Ook geeft ze tips om het project financieel haalbaar te maken, want vanuit diverse fondsen kunnen de kosten van al snel zeven- tot tienduizend euro worden ondervangen. Daarnaast helpt Guikema initiatiefnemers om van elk ommetje een folder te maken en de route te publiceren op routesingroningen.nl, zodat ook andere wandelaars het dorpsommetje kunnen lopen.

Herstelde verbinding

Dorpsommetjes hebben niet alleen recreatieve waarde. Ze versterken zoals gezegd ook de verbondenheid tussen dorpsbewoners, doordat er gezamenlijk aan een leefbaarder dorp wordt gewerkt – vrijwel elk nieuw dorpsommetje ontstaat vanuit een lokaal initiatief. Daarnaast dragen ze bij aan het zichtbaar maken van lokale gebiedskenmerken. Zo stap je bij het haventje van Huizinge terug in de tijd, toen de vruchtbare wierdegrond van het dorp per trekschuit werd afgevoerd, en steek je de Huizingermaar over met in gedachten dat dit soort waterlopen eeuwenlang de belangrijkste verkeersaders in het gebied waren.

Dorpsommetjes waren onderdeel van het dagelijkse leven. Er waren er waarschijnlijk duizenden van

Het dorpsommetje van Huizinge is recentelijk nog ietsje verbeterd: na de aankoop van Plaats Melkema door het Groninger Landschap kun je daar nu ook alle dagen van de week omheen wandelen. Het resultaat is een gevarieerde route waarop je de bijzonderheid van dit stukje Groningen ervaart. Een dorpsommetje is dus meer dan slechts een wandelpad. Het herstelt de verbinding met de omgeving die tijdens de ruilverkaveling verloren was gegaan. •

